

mi). Zahnuje do ní vedle noetiky s logikou jakožto nauky o poznání a myšlení filosofii vlastní čili metafyziku ve smyslu induktivním, jež rozebírá a třídí základní pojmy vědecké, generalizuje je, stále je ověřuje zkušeností a sjednocuje, a usiluje tak o jednotný výklad světa jakožto celku, a etiku jako filosofii života, výklad života, jako nauku o jednotném vedení života, o životě jako celku“ (*Ceskoslovenská filosofie*, str. 59—60.) Toto pojetí je uloženo jednak v pracích o třídění věd, o sociologii a dějinách filosofie, jednak soustavněji hlavně v poválečných skriptech z filosofie. Velmi dobře vysvětlá z jeho vztahu k základním filosofickým směrům. Za jejich východisko pokládá prof. Král základní filosofický problém — vztah hmoty a ducha. I když má podstatné výhrady k materialismu, odmítá šosácké předsudky o nemorálnosti materialismu a oceňuje jej jako „princip metodický a heuristický, který vykonal mnoho pro vědecký názor světový“ (skripta *Metafyzika*, str. 5). Daleko striktnější je jeho posouzení idealismu (spiritualismu), který „nepodal vlastní vysvětlení vůbec, jak jest totiž vyložiti vznik pochodů hmotných z duševních...“ (tamtéž). Idealismus Vorovkův a Hoppeův pak hodnotí přímo jako mystickou filosofii postupující iracionalistickými metodami (viz *Ceskoslovenská filosofie*, str. 49—52). Kromě toho, že vidí nekompromisně funkci základní filosofické otázky v dějinách filosofie i v současnosti, prokazuje kritický filosofický cit i v tom, že objektivně konstatuje, že dualismus či pluralismus se nutně přiklání k některé základní filosofické pozici. Zároveň však Králova noetika dosti podstatně omezuje tyto náběhy svým agnosticismem, i když v polemice s dialektickým materialismem vyzdvihuje koncepci relativního agnosticismu, kritizujícího starý pozitivismus za to, že staví pro určité otázky hráz, že prohlašuje nepoznatelnost tam, kde jde spíše o nepoznanost (viz článek *Positivismus, dialektický materialismus a filosofie*). Nicméně závěr „... jakési ovšem měnlivé nepoznatelnosti jest vždy, není-li určité trvalé nepoznatelnosti...“ (tamtéž, ČM, 1947, str. 211) je přes svou nespornou střídmost a faktičnost příznačný. Právě noetická pozice vede i profesora Krále k tendenci postavit se mimo materialismus a idealismus.

Význačná a důsledná je Králova kritika náboženství, navazující na osvícenské tradice a inklinující k volnému myšlení F. Krejčího. Podat jednotný výklad světa je úkolem vědy a filosofie, a nikoli světového názoru, který se zakládá na zjevení. Další kritický postoj vůči náboženství se projevuje v Králově pojetí morálky jako „samostatné složky civilizace, jež nepotřebuje náboženství jako svého základu“ (viz též *Ze základních problémů přirozené morálky*, 1948). Přitom opět vidí střízlivě a tolerantně náboženství jako jev sociální, náboženství žité, které je jakýmsi výrazem citového a osobního poměru k vesmíru.

Královo pojetí etiky je kromě uznávání přirozené morálky charakterizováno též od-

porem k normativismu. Abstraktní pohled však omezuje hlubší polemiku a projevuje se zde povrchnost empirismu. A tak Královo celkové pojetí morálky a jejího vývoje kolísá typicky mezi relativismem a absolutismem.

Přednosti a meze Králových východisek a metod se projevují i ve stěžejní oblasti jeho práce — v dějinách filosofie a sociologie. Neobyčejná akribie, heuristická důkladnost v dobývání a ověřování faktů, jasnost a přehlednost v uspořádání a výkladu látky se zde pojí s téměř naprostou nevybojností a zdrženlivostí pokud jde o celkové hodnocení a koncepcí. Po faktické stránce jsou však tyto práce prof. Krále nepostradatelné pro bádání i pedagogickou práci týkající se především dějin českého myšlení.

Pojetí sociologie si J. Král určuje v *Ceskoslovenské filosofii* opět sám takto: „... vychází z názorů Masarykových, ověřuje je studiem vývoje sociologie a starší české sociologie, zejména Lindnera. Jev sociální chápe jako složitější jev psychický... jenž má své podmínky i svůj cíl ve společnosti, čili... vzniká vzájemným působením jednotlivců a odnáší se opět ke společnosti. Za základní část sociologie považuje pak sociální psychologii“ (str. 196). Podobně jako ve filosofii a v etice se i v sociologii soustřeďuje Králova pozornost především na sbírání, třídění a popis faktů. Podobně i zde respektuje Král problémy. I když se i zde projevuje nechuť k obecnějším koncepcím, například v poněkud neurčitě pojednávání o klíčových pojmech pozitivistické sociologie jako jsou statika a dynamika, sociální konsenzus apod., přece jen praktičtější povaha disciplíny nutí k výraznějším vyjádřením. V pojetí příčin vývoje používá Král koncepci empirického pluralismu, která vychází ze součinnosti mnoha činitelů. Nicméně prakticky je to oblast idejí, vzdělání, osvěty, která je v dějinách rozhodující. Pokud jde o pojetí sociálního vývoje, považuje Král za základní zákon sociálního rytmu, zákon akce a reakce nebo též zákon vývoje ve vlnách. Obsahem tohoto zákona je střídání generací, které „tvorí vlastně dějiny... a děje se v určité pravidelnosti, zákonitosti — po výkyvu nalevo následuje výkyv napravo, aby celková linie se ustálila posleze ve středu, ale nikoli mechanickém, nýbrž věcném, který vyhovuje obyčejně většině společnosti...“ (*Nad člověkem a společností*, str. 128). Je zřejmé, že tento zákon tvořil evolucionistickou protiváhu dialektického pojetí a zákonů vývoje a byl Královým osobitým příspěvkem v polemice proti historickému materialismu (viz též cit. článek v ČM, 1947).

Význam činnosti a díla, celé osobnosti prof. J. Krále, je mnohostranný. Oceňujeme především jeho celoživotní zájem o českou filosofii, její výraznou postavou se sám stal. Tato věrnost české filosofii je přitom provázána soustavnou a neobyčejně informovanou pozorností vůči světovému filosofickému a sociologickému dění. Připojíme-li k tomu charakterovou důslednost a čistotu prof. Krále, jeho demokratické a antifašistické postoje

za první republiky a okupace, lze pochopit jeho velký pedagogický vliv, přestože Král nepřinášel velké filosofické a sociologické koncepcí. Jeho vliv byl nemalý — a to i na poválečné generace marxistů — právě pro jeho věcnost, úctu k faktům a argumentům, i určitou dávku skepse. Je přirozené, že Královy filosofické a sociologické názory, zejména jeho tendence překlenout tzv. krajní stanoviska, se dostávala do rozporů s marxistickou filosofii. Politické závěry, které z toho byly vyvozeny, však byly daní 50. léty, stejně jako příliš příkré interpretace jeho díla v tisku. Nemělo by jisté smysl hledat dnes v díle prof. Krále nějaké sblížení s marxismem. Jde spíše o přehodnocení určitých akcentů, jak se o to zde ostatně pokoušíme. Charakteristika filosofických, sociologických a jiných názorů a prací prof. Krále pomocí termínů umírněný pozitivismus, jakož i společenské zařazení jeho odborné, pedagogické a organizační činnosti do vztahu s levým křídlem české buržoazie, mají sice své oprávnění, zároveň však zůstávají vůči tak výrazné lidské a vědecké osobnosti, kterou prof. Král v československém myšlení i životě nesporně představuje, nutně schematické.

V diskusi ocenili doc. dr. J. Patočka a dr. J. Zmura jak zakladatelský význam prací prof. Krále v oboru dějin české filosofie, tak zejména jeho ryzí lidský charakter. Prof. Král ve svém vystoupení poděkoval Jednotě filosofické, vyjádřil se skromně k pochvalným slovům, doplnil některé údaje k přednášce a popřál další rozvoj československé filosofii a sociologii, přičemž realisticky ocenil příznivější podmínky pro práci dnešních jejích pracovníků. Večer byl zakončen gratulacemi všech přítomných prof. Královi.

Bibliografie

- J. Král, *Ceskoslovenská filosofie*, 1937.
 E. Urx, *Za pravdu a mír*, SNPL 1954, str. 151 an.
 K. pětasedmdesátinám prof. Josefa Krále, FČ, 1957.
 O. Záhora, *Ke kritice pozitivistického pojetí předmětu a metod sociologie v české buržoazní sociologii*, Přehled, MŠK, 1958.
 D. Prokop, *Filosofické a sociologické názory Josefa Krále*, FČ, 1959.
 A. Dratvová, *O jednotě filosofické*, FČ, 1966.

Dušan Prokop

K 75. narozeninám dr. Františka Fajfry

Dne 18. srpna t. r. oslavil své 75. narozeniny předseda Československé demografické společnosti dr. František Fajfr. Narodil se roku 1892 v Humpolci, mládí strávil v Brně, ve Dvoře Králové n. L. a v Praze, kde vystudoval právnickou fakultu Karlovy university. Právnickou praxí prošel u pražských soudů a Zemského správního výboru. Od roku 1922 pracoval nepřetržitě ve Státním úřadu statistickým, od roku 1945 jako jeho předseda, do roku 1961, kdy byl tento úřad přechodně sloučen s komisí státní kontroly. Ve statis-

tickým úřadě se dr. Fajfr zabýval především ekonomickou statistikou (statistikou družstev, daňovou soustavou atd.). Přispěl svou prací k tomu, že se československá statistika začala budovat na solidních vědeckých základech, pokud jde o rozsah práce, metody, tempo zpracování údajů a konečné výsledky.

V roce 1957 byl jmenován předsedou Státní populační komise, v jejímž čele stál do roku 1963. Od ustavení Československé demografické společnosti v roce 1964 zastává funkci jejího předsedy.

Je velmi těžké shrnout ve stručném přehledu bohatou publikační i organizační činnost dr. Fajfry, poněvadž pouhý výčet jeho prací by zaplnil několik stran. Charakteristické pro osobnost tohoto statistika, sociologa a demografa je to, že ve všech jeho pracích se projevuje hluboký a prožitý filosofický rozhled a názor. V paměti mně utkvěl výrok z jednoho lektorského posudku, do něhož jsem měla možnost nahlédnout: „Nechutné je, předstírá-li autor, že je marxista, ale svým povídáním dokazuje, že vůbec neví, co je marxismus...“ Právnik a filosof, který vyšel z pozitivismu A. Comta, prostudoval velice důkladně Hegela a Marxu (přeložil výbor z Hegela do češtiny), byl důvěrně seznámen s filosofií Krejčího, Drtiny, Masaryka a dokázal svými pracemi, jaký je jeho filosofický názor, aniž by musel prokládat své práce citáty z klasiků. Dovedl však i neúprosně kritizovat všechny „odvany marxismu“, mechanické a dogmatické přebírání pouček, a to i v době, kdy kritický přístup k této filosofii byl nepřístojností.

Filosofický přístup k teoretickým problémům se projevil i v jeho pracích z oboru sociologie a demografie. Jmenujme alespoň jeho studie a články, uveřejněné v České Mysli (*Ze soudobé sociologie francouzské, Česká Mysl* XIX, 222; *Sociologické a normativní teorie práva*, tamtéž, XXIII, 3/4, 179 n.), *Glosy k české sociologii* (Ruch filosofický VI, 84), *Z české sociologie o národu* (Čin VII, 181 n.), *Sociologie a právní řád* (Sociologický časopis 1965, 702 n.).

Nemálo pozornosti věnoval pojímům populace a národ, národ a národnost, vzájemnému poměru státu a národa (*Sociologie státu, národa a politických stran*, přednáška v r. 1946; ze starších prací *Stát a národ*, Sociologické listy č. 44, 1919, *Vědomí státní*, Nové Čechy III, č. 9, 371 n. a další).

K rozvoji československé demografie přispěl dr. Fajfr svými teoretickými příspěvky (v diskusi o vymezení pojmu demografie, o směrech jejího rozvoje, o aktuálních úkolech československé populační politiky) a svou účastí na demografických akcích (sčítání lidu, domů a bytů, statistika obcí a sídel).

Citlivým psychologickým přístupem je charakterizováno i jeho jednání s lidmi a veřejné vystupování. Stane-li se diskuse příliš „vědeckou“ a problémy příliš složitými pro přemíru faktů a čísel, působí nezapomenutelně slovo předsedajícího dr. Fajfry, ať už je to jeho diskusní příspěvek nebo shrnutí. Do sálu se vrátí „lidská míra“ věcí, a často

i vyhrocenou situaci nebo trapné rozpaky zahladí optimistický, tolerantní a nenadřazený tón jeho výroku.

Připojujeme se k blahopřání k pětasedmdesátým narozeninám dr. Fajfry, kterých se dožívá v plné svěžesti a činorodé práci.

Alena Šubrtová

Z činnosti Čs. sociologické společnosti

Čs. sociologická společnost ukončila sezónu 6. července 1967 přednáškou anglického sociologa dr. Ch. Algera, profesora Northwestern University v Chicagu, na téma *Metodologické problémy výzkumu organizací*, a novou sezónu zahájila 12. září 1967 opět přednáškou zahraničního sociologa. Přednáška se pořádala pro členy sekce sociologie venkova a přednášejícím byl prof. dr. H. Cépéd z Vysoké školy zemědělské v Paříži, který hovořil na téma *Sociální problémy světového zemědělství*. Dalším přednášejícím 19. 10. 1967 byl prof. H. Bach z Hochschule für Social- und Wirtschaftswissenschaften v Linci, který přednášel *O vlivu industrializace na strukturu a rozvoj rakouského zemědělství*. Z dalších zahraničních hostů přednášel pro sekci sociologie města 21. září 1967 prof. D. Donnison z London School of Economics and Political Sciences na téma *Výzkum a výuka aplikované sociologie ve Velké Británii*, a 6. října 1967 pro sekci teorie a komparace industriální společnosti a sekci integrální antropologie přednášel dr. W. Burisch z university v Konstanci na téma *Problém divergence a konvergence v industriální sociologii*.

Na pravidelných schůzkách sekce integrální antropologie referoval 20. září 1967 doc. dr. J. Solař CSc. na téma *Sociologie a futurologie* a dr. M. Stuchlík na téma *K otázkám sociální antropologie*; 25. října 1967 zde přednášeli dr. Ch. Troniček CSc. — *Biologická antropologie jako součást integrální antropologie* a dr. K. Rychtařík CSc. — *Některé aktuální problémy sociologie v Sovětském svazu*.

11. října 1967 se konala pracovní schůzka sekce sociologie národnostní otázky a 17. října 1967 pracovní schůzka sekce sociologie veřejného mínění, na které hovořil M. Řehák o zkušenostech z výzkumu televizního diváka.

5. října 1967 byl zahájen II.—III. semestr semináře „Úvod do aplikací matematiky v sociologii“ s tímto programem: doc. dr. V. Lamser CSc. — *Teorie aplikace matematiky*, V. Lamser a J. Řehák — *Analýza společenských struktur I.—IV. (Aplikace teorie grafů a teorie matic)*, inž. Z. Šafář — *Problémy kvantifikace I.—II. (Konstrukce stupnic)*, M. Illner *Kausální analýza I.—II. (Lazarsfeldovy modely)*, doc. inž. L. Růžička — *Kausální analýza III.—V.*, J. Řehák — *Vybrané modely společenských procesů* a inž. A. Filáček — *Přehled dalších možností aplikace*.

20. října 1967 pořádala sekce sociologie průmyslu diskusní odpoledne na téma *Sociologie a marketing*; přednášejícími byli prof. dr. J. Nykryn, inž. V. Bárta CSc., dr. E. Rejmánek, inž. J. Rumler a doc. dr. J. Kohout CSc.

Alena Gabalová

Z činnosti Slovenskej sociologickej spoločnosti

Od sekcie sociológie mládeže a rodiny sa dňa 15. júna 1967 oddelila samostatná sekcia sociológie rodiny a zamestnanej ženy. Vedúca sekcie je dr. Jolana Jančovičová.

Sekcia sociológie politických a triednych vzťahov usporiadala dňa 16. júna 1967 prednášku a besedu s dr. Karlom Pomajzlom CSc. a Jánom Šindelkom CSc. z pražskej sekcie národnostnej otázky na tému *Národnostná problematika za socializmu s osobitným zreteľom na ČSSR*.

Novoustavená sekcia sociológie rodiny a zamestnanej ženy zahájila svoju činnosť dňa 28. 6. 1967 prednáškou poľského sociológa dr. Františka Adamskeho z Krakova na tému *Spoločenské premeny súčasnej rodiny*. Po prednáške nasledovala polemická diskusia aj o podstatných otázkach.

V dňoch 28. a 29. septembra 1967 bol hosťom Slovenskej sociologickej spoločnosti prof. dr. Joachim Matthes, vedúci Katedry sociológie na Univerzite v Münsteri, NSR. Prvý deň svojho pobytu mal diskusiu na tému *O tvorbe teórií v sociológii náboženstva*, druhý deň prednášku na tému *Tézy o konvergencii industriálnych spoločností*.

2. októbra prednášal v Bratislave pre členov Spoločnosti na tému *Teória a analýza rol ako nástroj medzidisciplinárneho spoločenskovo-vedného výskumu* prof. dr. Gerhard Wurzbacher, vedúci Ústavu pre sociológiu a sociálnu antropológiu Fakulty pre hospodárstvo a sociálne vedy na Univerzite v Norimberku, NSR. 3. októbra 1967 navštívil odbočku Spoločnosti v Nitre, ktorá spolu s Katedrou marxizmu-leninizmu Vysokej školy poľnohospodárskej organizovala jeho prednášku a diskusiu na tému *O výskumoch v sociológii mládeže a rodiny v NSR*. 4. októbra 1967 mal prof. Wurzbacher diskusiu v Bratislave s členmi spoločnosti, pracovníkmi bratislavských sociologických pracovísk. Potom odcestoval na ďalší pobyt do Brna a Prahy. V septembri 1967 opäť zasadal prípravný výbor aj redakčná rada seminára „Stav a problémy sociológie kultúry na Slovensku“, ktorý sa uskutočnil 23.—25. X. 1967 v Trenčianskych Tepliciach.

V predsedníctvu Slovenskej sociologickej spoločnosti došlo k personálnej zmene. V dôsledku zahraničného pobytu doterajšieho vedeckého tajomníka s. Vojtecha Wagnera CSc. poveril výbor touto funkciou s. Jolanu Jančovičovú zo Sociologického ústavu SAV.

Libuša Friedová

Z domova i ze světa

Z domova...

Prof. dr. Miloš Kaláb o politologii

Z obsáhlého rozhovoru s ředitelem Sociologického ústavu ČSAV, který uveřejnila „Arevue“, časopis pro politiku, vojenství a řízení (1967, 9), vyjímáme jeho výklad o politologii:

Z hlediska sociologie tvoří politika jen jeden, byť i velmi důležitý pól vnitřní dynamiky společnosti. — I když je konstituování politologie (jako vědy zkoumající teoreticky politiku, ne v aspektu sociologickém, nýbrž v její vnitřní zákonitosti) myslitelné, nutno vidět také skrytá nebezpečí. „Nebude-li se rozvíjet v bezprostřední, co nejužší souvislosti se sociologií politiky, nebude-li mít při všem na zřeteli, že politika proniká do všech sociálních sfér, bylo by nebezpečí, že se omezí pouze na formální stránku lidských činností a zredukuje se na jakýsi druh diplomacie. Taková věda by studovala pouze formy a nikoliv obsah lidské činnosti. Politika však může mít nejrůznější obsah. Politologie by se mohla také orientovat pouze na sféru profesionální politiky, ale tím by zredukovala politiku na sféru mocenskou a těžko by postihovala proces transformace politiky ve vědecké komplexní řízení společnosti. Marxismus od počátku pěstoval spíše sociologii politiky než politologii.“

O tak zvaném minimalismu části naší mládeže a jejím sexuálním životě

psala Mladá fronta (1967, 133). Životním minimalismem lze nazvat takový psychický stav, který hledá co nejméně exponované „místo ve stínu“, jež lze zastávat bez odborné kvalifikace a bez rizika. Prakticky se projevuje v tom, že u nás rok od roku přibývá chlapců i děvčat, kteří po skončení povinné školní docházky ani neuzavírají učební poměr, ani nenastupují do škol, ale jdou přímo do zaměstnání. Tabulka bohužel ukazuje vzrůst této tendence; v r. 1960 jich bylo 13 417, v r. 1962 19 940, v r. 1965 22 729 a v r. 1966 25 880. Kromě toho zůstává každoročně doma u rodičů značný počet mladistvých, kteří se buď nedostali do škol nebo do zvoleného učebního poměru. „Loňská bilance uvádí,“ pokračuje časopis, „že z 264 888 chlapců a děvčat, kteří skončili povinnou školní docházku, vstoupilo do života bez jakékoliv kvalifikace

39 226. Tedy plná šestina, což je dvojnásobek z roku 1960.“

V témž čísle pokračuje debata o sexuálním životě naší mládeže statí doc. H. Švarcové. Konstatuje, že intenzivnější pohlavní život již v předmanželském období se dnes stává pravidlem. Toto poznání opírá autorka o sociologický mikroprůzkum skupiny městských dívek: 43 maturantkám byl předložen anonymní dotazník, jak se chránit před nechtěným těhotenstvím. Z 27 dívek, které žily sexuálním životem, pouze tři nespolehaly výhradně na svého partnera, přestože šlo někdy i o nahodilé styky. Jiný průzkum zjišťoval, jak jsou dívky i chlapci poučeni o sexuálním životě; chlapci byli zcela nepoučeni v polovině dotazovaných případů. Tato bezstarostnost — pokračuje autorka — má ovšem dalekosáhlé důsledky. V roce 1964 bylo přerušeno těhotenství na žádost 4 270 dívkám ve věku 15—19 let, v roce 1965 již 5 442. Připočteme-li dále 25—30 procent sňatků, k nimž dochází pod tlakem nechtěného těhotenství, jsou to zřejmě varovná čísla.

Nová data o kriminalitě naší mládeže

uvedl na tiskové konferenci ministr spravedlnosti dr. A. Neumann. V roce 1966 bylo odsouzeno 72 408 osob za 109 694 trestných činů — proti roku 1965 tedy menší vzestup. Stoupá též kriminalita mládeže, ročně je soudně trestáno 5—6 tisíc mladistvých a podíl mládeže na veškeré trestné činnosti činí 8,9%. Roste zejména počet mladých pachatelů od 15 do 18 let. Převládají především krádeže a jiné majetkové trestné činy, veliký je počet rvaček apod.; skoro čtvrtinu činů ovlivňuje použití alkoholu. Recidivisté tvoří dvě třetiny celkového počtu odsouzených, u příživnictví a výtržnictví se podílejí na celkovém počtu trestných činů více než 50%.

Populační problémy zejména mladé generace

byly na pořadu jednání zdravotního výboru NS. Tajemník Státní populační komise dr. J. Prokopec zde objasnil tuto problematiku řadou údajů: Pouze necelých 12% městských a 16% venkovských snoubenců se po sňatku stěhuje do vlastního bytu, kolem 60% zůstává u rodičů — v městě každá pátá dvojice (na venkově desátá) bydlí po sňatku odděleně. Zdravotní výbor v závěrečném usnesení doporučil uvážit posunutí hranice věku zletilosti na 21 let, zejména u chlapců.